

הדף היומי

מדרשית הדף היומי

הבית הרוחני שלך

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת ברכות - דף מח

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

על אלו קרבנות סומכים? האם הסמיכה מעכבת?

מבואר בגמ' ג' דברים שנאמר בהם 'תכף', היינו סומך, מיד. אחד מן הדברים שנמנו ביחס לשחיטת קרבן בבית המקדש, שצריך לסמוך ומיד לשחוט. וצריך להשכיל האם הלכה זו נאמרה בכל הקרבנות, מה ענין הסמיכה וממילא יתבאר מדוע צריך להיות דווקא בסמוך לשחיטת הקרבן. מבואר בגמ' בחגיגה, שהלכה של סמיכה על קרבן, הלכה מוסכמת על כל התנאים, ושם נחלקו בדבר ענייני כלפי דין יו"ט, אם יש סמיכה ביו"ט או לא. הגמ' בפסחים (ב) מחלקת בדין קרבן ע"י שליח, בין קרבן פסח לשאר הקרבנות. בקרבן פסח לא יכולים ערל וטמא לשלוח את הקרבן ע"י שליח, משא"כ בשאר הקרבנות כולם יכולים לשלוח ע"י שליח, למרות שבעל הקרבן הוא 'ערל' למרות שהוא 'טמא' ואינו יכול להיכנס לעזרה, התיירו לו לשלוח את הקרבן ע"י שליח. ובאמת צריך להשכיל באיזה אופן יסומך על הקרבן, אם יסומך והרי הוא עומד בטומאה. וכך שאל ר"י (שם תוס' ד"ה ערל) מה שייך לומר שישלחו ערל וטמא את הקרבנות שלהם ע"י שליח, והרי יש הלכה בכל קרבן שצריך לסמוך. ואפילו למ"ד, שביאה למקדש במקצת אינה מוגדרת כביאה, כדי לחייב טמא שוכנס למקדש במקצת. וא"כ נוכל לומר שהטמא יעמוד בכניסה ויסומך וכך לא יתחייב על כניסה למקדש בטומאה. אולם לגבי 'סמיכה', זה לא יעזור, כיון שהסומך צריך שייסומך בכל כוחו כמבואר בשיטת רמי בר חמא (בחגיגה טו), וכדי שיוכל לסמוך בכל כוחו, זה דורש שיכנס רובו למקדש. וכניסה של רוב הגוף, לכו"ע מוגדרת ככניסה, ואסור לטמא להכנס למקדש. א"כ איך טמא וערל משלחים את הקרבנות אם צריך סמיכה, ולא יכולים לסמוך.

אומרים תוס', אמנם הגמ', חילקה בין קרבן פסח, לשאר קרבנות, אבל אין הכוונה לכל הקרבנות כולם, אלא אך ורק לגבי קרבנות שבהם אין סמיכה כענין 'קרבן עוף' או 'בכור' או 'מעשר', ובזה ערל וטמא משלחים קורבנם ע"י אחר ואין חסרון של סמיכה, שהרי באלו אין סמיכה.

תוס' בגיטין (כת, ב ד"ה והא) נקטו, שקשה להעמיד בקרבן הבא מן העוף ולכן לא צריך סמיכה. וכו'. שהרי קרבן עוף אינו מוגדר בכלל זבח. והגמ' אמרה בלשון "שאר זבחים".

ואפשר שתוס' בפסחים למדו כדבריהם בזבחים (עב, א ד"ה אלא), מבואר שאמנם עוף לא מוגדר כ'זבח' בהתייחסות לבהמות. אולם לגבי מכלול הדברים הקרבים לגבי המזבח אף עופות מוגדרים בכלל "כל הזבחים".

תוס' בגיטין (שם) תירצו, שסמיכה מעכבת רק היכן שייך לעשותה. ובערל שמתו אחיו מחמת מילה, שאינו מל מחמת חזקה של סכנת נפשות. א"כ אינו יכול למול, ואין לו תקנה. וכן טמא יש זב או מצורע שהטהרה אינה תלויה בו, לכן הם יכולים לשלוח את קרבנותיהן ולהקריב בלא סמיכה.

למדנו, שנחלקו בעלי התוס' בסמיכה היא דבר המחוייב בכל קרבן, ולא שייך לוותר על סמיכה אף לא בשעת הדחק, ולכן למדו תוס' שניתן לשלוח קרבן רק בקרבנות שאין בהם דין סמיכה. אמנם בתוס' בגיטין מבואר, שאם לא שייך לקיים את הסמיכה היא לא תעכב, אף שקרבן זה בדרך כלל יש בו את ההלכה של סמיכה.

בבעל הטורים כתב (ערוך, פרשת ויקרא פרק ג, ב) "וסמך ידו על ראש קרבנו", יש חילוק בין הסמיכה הכתובה בבקר. לבין הסמיכה הכתובה בצאן ועז. בבקר כתוב "וסמך ידו" משמע בכל כוחו. ואילו בצאן ועז כתוב "וסמך ידו". היות והצאן הם עז חלשים, אין סומך בכל כוחו, אלא ברפיון.

לפי דבריו, תוס' בפסחים שאלו, שהרי אף למ"ד ביאה במקצת לא שמה ביאה, בסמיכה לא שייך לומר שעומד בפתח וסומך, שהרי צריך לסמוך בכל כוחו, ובעבור זה צריך שייכנס רובו למקדש, דבר האסור לכו"ע. אמנם כאמור לפי דברי בעל הטורים, עדיין נוכל לומר שישלחו הערל והטמא, והם יסמכו, שהרי בקרבן מצאן ועז שאין סומך בכל כוחו, ממילא א"צ להיכנס רובו למקדש. רק בבקר וצאן שצריך סמיכה בכל כוחו אמרו שכניסת רובו למקדש אסורה. שאם מספיק סמיכה כל שהוא הרי ביאה במקצת אינה ביאה.

מה גדר "סמיכה" על הקרבן?

כמבואר סמיכה בכל הקרבנות היא חיויב. מה הגדר בענין של סמיכה? מבואר בגמ' ביומא ובפסחים ובזבחים וכן ברמז בביצה, שזמן הווידוי, הוא בזמן שסומך על הקרבן. והסמיכה צריכה להיות ישיר על הקרבן, ולא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הקרבן.

ביאר הרש"ר הירש, סדר העבודה בקרבן ומטרתה כדי שהאדם יתקרב לעבודת ד'. המטרה שיתעלה בדרגה רוחנית. ע"כ הוא סומך ידו על הקרבן. סמיכה היא מינוי. כאדם הסומך על חבירו וממנה אותו לתפקיד. ופעולה זו היא פעולה פיזית, המחברת את המקריב לנזק, ואין פעולה זו ביחס לקרבן, אלא ביחס למקריב שהוא משלחו. וע"כ לא שייך שיעשה שליח לסמוך במקומו. ככל מצוות שבגופו כהנחת תפילין וכדו' שלא שייך שיעשה שליח על מצוה זו. שאין ענין המצוה שהתפילין יונחו, אלא שהאדם יניחם. הוא הדין בענין הסמיכה האדם המתקרב הוא הסומך.

ובשורשם של דברים, כדברי הרמב"ן בתחילת סדר ויקרא (פרשת ויקרא פרק א, ט) לאחר שמביא את דברי הרמב"ם במורה, וחולק עליו, נוקט הרמב"ן, כי בעבור

שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, צוה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן, יסומך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתודה בפיו כנגד הדבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק דם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שישחוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלקו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרוף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו, והמנות להחיות בהן מורי התורה שיפלטו עליו. וקרבן התמיד, בעבור שלא ינצלו הרבים מחטאו תמיד. עכ"ל. למדנו מדברי הרמב"ן, כביכול, הבהמה היא שלוחו של האדם לקיים נפש תחת נפש, ע"כ ה"סמיכה" ו"הידוי" כאמור, עניינם אחד, שסומך וממנה ומתודה על עצמו.

המקדש דוד (בס' כד) מאריך לבאר, שסמיכה ווידוי אינם קשורים זה לזה. ויכול להתוודות אף בלא סמיכה. אולם מדיו הוידוי, שצריך להיות על הקרבן, צריך ג"כ לסמוך כדי שיהיה ניכר שהוא מתוודה על הקרבן. ע"כ תו"ד, ומאריך לבאר את סדר הווידוי ביום הכיפורים וכו'. אולם מפשטות דברי הרמב"ן, ובוודאי ע"פ דרכו של הרש"ר, נראה, שהסמיכה והווידוי משלים אחד את השני. עכ"פ בהבנת העניין.

מעתה בודאי מובנת ההלכה של 'תכף לסמיכה שחיתה', כאמור הסמיכה היא וידוי ומייחסת כביכול את המעשה הנעשה בקרבן, שהיה צריך להיות באדם, הרי שצריך לסמוך ולהגדיר בסמיכות לשחיטה.

סיכום הדף

נושא היום: קביעות סעודה על פת הבא בכיסנים. היחס הדעת מהסעודה. יין, ופרפרת מתי בברכותיהם פוטרתו

ר"ח אכל שיעור גדול של פת הבא בכיסנים ולא בירך ברכה אחרונה, **אמר לו ר"ג** היות והם נאכים לשיבעה מברך אחריו אפילו האוכל לא שבע, משום שבתלה דעתו.

רב יהודה שידך את בנו עם ביתו של רב יהודה בר חביבא, **הביאו לפניו** פת הבא בכיסנים **ושמע רב יוחנן** שמברכים **המוציא**, והתפלא על מנהג זה, **ויבאר לו** שנוהגים כן לפי **דעת רבי מנא שאמר בשם רבי יהודה** שמברכים על פת הבא בכיסנים **המוציא**, ואמר שמואל שכן ההלכה. **אמר להם**, ששמואל אמר שאין הלכה כרבי מנא. **ומה שמכר בשמי שעל לממנותו** [1] מברך המוציא, דווקא באופן שקבע עליהם סעודה.

ר"פ היה בביתו של ר"ה רב נתן, כאשר סיימו לאכל הביאו לפני ר"פ מאכל נוסף, ואכלו. **שאלו את ר"פ** אמר להם, אסור לבאר, **ביאר להם ר"פ**, דווקא אם שילקו את הפת מהשלתו [2]. אסור לבאר. **רבא ורבי יורא**, אכלו בבית ריש גליתא, לאחר ששילקו את השלתן הביאו לפניהם עוד מנה, **אכל רבא ורבי יורא** לא אכל, **רבי יורא** סבר ששילקו את השלתן אסור לאכל. **ורבא ביאר לו**, שאורח לא מסיח דעתו כיון שדעתו על בעל הבית [4].

אמר רב, אדם הרגיל למשוך ידיו בשמן בסיום הסעודה, כל זמן שלא משח ידיו לא סיים סעודתו. **וכן אמר רב אשי** שהיוני אצל רב כהנא אמר להם, שהשמן מעכב. **ונקטת הגמ'**, שלהלכה סיים הסעודה תלוי במים אחרונים, כפי שאמרו ג' תכף, **א** תכף לסמיכה צריך לחטות את הקרבן. **ב** תכף לגאולה תפילה. **ג** תכף לנטייל מים אחרונים. ברכהמ"ו. **אבי הוסיף**, תכף לתלמיד חכם ברכה, כלומר מי שמקרב תלמיד חכם מכניס ברכה לביתו "ויברכני ד' בגלגל" **א** "ויברך ד' את בית המצרי בגלגל יוסף".

שמעון יין שלפני המזון פטר את שלאחריו. **פרפרת** שלפני המזון, פטרה את שלאחריו. **ברך** על פת הפרפרת נפטרת [6]. **ולא להפך**. **לבי"ש** לא פוטר אף מעשה קדירה, ונשארו **בספק בגמ' מה חלקו ב"ש**, וכך. **לרבנן**, פת פוטרת אף מעשה קדירה, **וב"ש** אמרו לא פוטר פרפרת ולא מעשה קדירה. **או לרבנן**, ברכת פרפרת לא פוטרת פת אבל פוטרת מעשה קדירה, **ולבי"ש** אף מעשה קדירה לא פטר.

קבוצה שקבעו לא יחד, אם הם **בישבת** כל אחד מברך לעצמו, אם נקבעו **למסבת** אחד מוציא ידיו חובה את כולם [7]. **אבל ברכת חוין שבתוך המזון**, אחד מוציא את כולם, **ויבאר ר"ג חזמא** (א, תלמודיו משום שאין בית הבליעה פנוי. **אבל** לאחר המזון, אחד מוציא ידיו חובה את כולם, והמוציא הוא בירך על המזון אפילו שעניינו לאחר הסעודה.

לדעת רבא בר בר חנה בשם ר"ח, ברכת חוין שפוטרת את חוין שבתוך המזון, דווקא כאשר קובע ודעתו על חוין כמו בשבת ויו"ט. **אבל** בשאר הימים צריך לברך על כל כוס. **וכן מבואר שאמרו רבא בר מרי בשם רבי**, הוסיף שאף לאחר הקות דם ושיוצא מבית המרחץ, דעתו לקבוע סעודתו עליו. **ורבא אמר לרבא בר מרי**, שיפה שעה כאשר בירך שוב על חוין לאחר המזון ביום חול, שעשה כדברי רבי.

רב יוחנן בר יוסף, ראה שאביו מברך על כל כוס ביו"ט, **ויבאר לו אביו** שאינו רגיל ולכן מוגדר כנמלך. **המתפלגין** האם יין שבא תוך כדי האכילה, האם פוטר את חוין שלאחר המזון, צדדי האספר, האם יין שפוטרו, זה יין שבא במטרה של שתייה, **א** אף יין שמטרתו להשרות המזון שבמנוי. **ונחלקו בדבר, לרב ור"ג** פוטר. **לרב כהנא, לרב ששת לר"ה ורבי יהודה וכל תלמידי רב**, אינו פוטר [8]. **ואמר ר"ג לרבא**, אין להוכיח מהמנהג מדין הסבו שאחד מברך כלולם ומשמע שלא פטר את חוין לאחר הסעודה, היות ומדובר שלראשונה הגיע לפניהם יין לאחר המזון.

כאמור הסבר קובעת כדי שאחד יפטר את כולם. ואם נמצאים בדרך אין צורך להסב, **אלא** ישיבה קובעת, **ויבאר רב"ז** דווקא באופן שאמרו שילכו לשבת ולאכל במקום מסוים.

כאשר נהגו רב"ז וישבו לראש המלוה, וישבו לראש לכל ידעו אם הסבה בדווקא, או ישיבה מעולה לקבוע כאשר אמרו שהם יאכלו במקום מסוים. **רב אדא בר אבהו**, כובד קריעתו, כובד קריעתו שוב על רב ואמר אפילו הלכות ברכת המזון אינו יודעים. **עד שבא זקו** וביאר להם, שאם אמרו שילכו לאכל במקום מסוים, הרי זה כמסבה שאחד מוציא את כולם.

הארות

[1] ע"י ר"ש' ותודה לחממות, מה הכוונה האם דווקא בבבליה רכה, או אף בבבליה עבה. [2] נקטו תו"ד"ה סלק, שבימינו כך נהוג לסלק, והכוונה שלפני שאר המסובים ולא לפני המברך. [3] שאלו תו"ד"ה רבי יורא, מדוע לא ברך ואכל. וביארו שיתכן והיה בתבשיל פת והיה צריך ליטול ידיו ולא רצה לטרוח. [4] נקטו תו"ד"ה אתא (הראשון), מי ששכח לאכל אפיקומן ואמר הן לן ונברך, חזרו ואוכל ואינו היסח הדעת, היות ואנו סומכים על שלחן הקב"ה. ואם שכח וברך ולא אכל אפיקומן אי"צ לחזור. ובתו"ד"ה אתא (השני) הביאו מחלוקת אמם מברכים על כל פרי ופרי שמביאים בסוף הסעודה, או שאף ע"ז נאמר שסומכים על בעל הבית. [5] נקטו תו"ד"ה תכף, שאם נטל ידיו או אמר הן לן ונברך, אסור לאכל עוד בלא ברכה ראשונה. [6] תודה בירך, ביארו שהכוונה לפרפרת שבתוך הסעודה. ולרש"י פרפרת הכוונה לדפים ופרפרות. ולר"ח הכוונה לחם שאיבד תואר לחם שברכתו מנוונה, ולכן היה צד שיפטר את ברכת שאינו פוטר שהלכה חסב, שילדין יש רק 'ישיבה' וזה כמו הסבה שלהם. [8] פסקו בתו"ד"ה ורב ששת, ונוקטים תוס', שמה שאמרו ששבתות וימים טובים קובעים על ברכת חוין, אין זה בדווקא אלא בכל פעם שמביא יין ודעתו לשלוח יפוטרו. והביאו מחלוקת אמם בין על הבדלה פוטר, שהרי שפיר ורק אין יין קידוש פוטר משום ההלכה של קידוש במקום סעודה.